սութեան՝ Հ· Ներսէս Վ· Ակինեան յայտարարեց թէ Մխիթարեան Միաբանութիւնը ծրագրած է հիմնել Հայագիտութեան եւ Հայ Մշակոյթի Բարեկամներու Ընկերութիւն մը, որուն նպատակը պիտի ըլլայ համախմբել հայագէտները, չահիլ հայագիտութիւնը սիրողներ եւ հայագիտական հետազօտութիւններու նոր զարկ տալ:

Ներկաները ոգեւորութեամբ ու յաճախակի ծափերով զրեթէ երկու ժամ անընդհատ հետեւած էին ճառախօսներուն: Եօթն էր արդէն ժամը, երբ Նախագահը չնորհակալութեան խօսքերով վերջ հանդէսը: Ի պատիւ Վանքիս անմահ Հիմնադրին, որուն կ'երթար դարձեալ յորելեանիս փառքը՝ Մխիթարեանց երգչախումբը ձայնեց Մխիթարայ Քայլերգը (եղանակ՝ Յ· Սինանեանի, խօսք՝ Հ· Հ· Վ· Համբարեանի):

Յաջորդ էջերու մէջ կը հրատարակենք խօսուած ճառերն ու արտասանուած ուղերձները· իսկ Յոբելեանիս առթիւ եկած չնորհաւորական նամակներէն եւ հեռագիրներէն կը ներկայացնենք մաս մը միայն:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՑՄԱՆ ԽՕՍՔ

ՆԱԽԱԳԱՀ ԳԵՐ· Հ· ՄԵՍՐՈՊ Վ· ՀԱՊՈՂԵԱՆԻ
Ընդհանրական Աբբայի Մխիթարեան Միաբանութեան:

Մխիթարեան Մայր Վանքիս մէջ 1886ի աշնան ոգեւորութիւն մը կը տիրէր· երիտասարդ Հայրերու թախանձագին վրայ Մեծն Այվազեան որոշած էր ի դին ամէն զոհողութեան, 23 տարի առաջ զաղարած Եւրոպայի տեղ նոր պարբերականի մը հրատարակութեամբ՝ Միաբանութեանս ձայնը լսելի ընել Հայութեան: Այդ պարբերականին առաջին համարը լոյս կը տեսնէ նոյն տարւոյն Դեկտեմբերին «Հանդէս Ամսօրեայ» 1887, թիւ 1· Յունուար, մակագրութեամբ: Երկու հատուն, զարգացած, դիտական պաշարով ակազմուն եւ փորձ մաքեր՝ Այվազեան ու Յովհաննեան, զարձեալ երկու առոյգ, եռանդուն ու կորովի ուժեր՝ Գալէմքեարեան ու Մէնէվիշեան, զուրգուրոտ կը բոլորեն նորածնունդին խանձարուրքը: Շուտով այս չարքը կը սուսերանայ Թուով ու կշռով· «Հանդէս»ին կը փարի, իբ ուսանողական չրջանէն իսկ, Տաշեան մը, որ ապագային տարիներով անոր բեռը պիտի բառնար զրեթէ միայնակ եւ որու զրչէն, իբ կանխահաս մահէն եաքն ալ, հիւթ պիտի ծորէր «Հանդիսի» կենսախորչերու մէջ:

Արձագանգը, զոր կը զանէ «Հանդէս»ը Հայութեան մէջ, բախտորոշ կը դառնայ, մօտէն ու հեռուէն կը համախմբուին անոր

չուրջ ուժեր, հայ ու օտար, վերածելով զայն հայ բանասիրութեան բեմի: Անոր կենսունակութեան մասին առաջին վայրկեանէն իսկ դոյութիւն ունեցող երկիւղն ու կասկածը տեղի կու տան ապահովութեան ու վստահութեան: Դողդոջուն քայլերով մանկիկը կը զօրանայ, հասակ կը նետէ եւ չարունակական վերելքէ մը եաքն այսօր մեզի կը ներկայանայ իբրեւ այր կատարեալ մը իբ ձեռնահաս, բազմարդիւն ու անխոնջ ղեկավարին Հ· Ն· Ակինեանի առաջնորդութեամբ:

Իբ հարիւրամեակին սեմքին զանուող «Բազմավէպ»ի կողքին, հայ իրականութեան մէջ «Հանդէս Ամսօրեան» երկրորդ պարբերականն է, որ իբ յիսնամեակին ողջունելու բախտին արժանի կ'ըլլայ: Այս պարագան լուռ բախտաւոր պատահարէ աւելի, միթէ խօսուն ու բազմիմաստ ապացոյց մը չէ՞, թէ Մխիթարայ երկու Քայր համանպատակ Յարկերը, ինչպէս այլուր, այս մարզին մէջ աւ, Ազգին կեանքին մէջ նախակարգ դիրքը կը զբաւեն ու ընդհանուր գնահատանքի իրաւունք ունին:

Սակայն Միաբանութիւնս կը տօնէ «Հանդէս Ամսօրեայ»ի յիսնամեակը ոչ թէ զբաւանքը հնձելու, այլ ցոյց տալու համար, որ նա մեր գաւդանքին առարկան է ա՛յնպէս թարմօրէն ու առատ կօրէն յիսուն տարի եաքն այսուան տարի յառաջ: Նա նուիրական աւանդն է Այվազեանի, Յովհաննեանի, Գալէմքեարեան, Մէնէվիշեանի, Տաշեանի· նա, մեր կրթական գործունեութեան, ազգակիցներէն մին է իրագործումի այն գաղափարականին, որուն համար կայ ու կ'ապրի Միաբանութիւնս, յուսառել Ազգը գիտնականօրէն ու բնականօրէն: Եթէ ըլլար այն նիւթականի ակնկալութիւններով սկսուած ձեռնարկ մը, ցայժմ չնչահեղձ եղած պիտի ըլլար, կամ այսօր իսկ պիտի մահանար: Վասն զի ո՞ր ձեռնարկը հասատատուն կը մնայ, եթէ ունենայ 110 հազար չիլինգի (£ 4000) բաց մը: Այս մահարկու բացը պիտի բարձրանար 138 հազարի, եթէ առատաձեռն, մեծահոգի բարեկամ գնահատող բարերարները, Մեծապ· Տիրք Գ· Կիւլպենկեան ու Պօղոս Նուպար Փաշա, օգնութեան ձեռք չկարկառէին: Արդարեւ «Հանդէս Ամսօրեայ» ունեցած է եւ ունի բարեկամներ, ոչ լոկ ընթերցող, այլ եւ նպաստաւորող: Արդարութեան եւ երախտագիտութեան պարտք է, որ ի բազմաց յանուանէ յիշատակեմ Բարգէն Կիւլեսէրեան մը, Թորգոմ Գուշակեան մը, Գարակէօզեան եղբարք, Յովհաննէս Պալեան մը եւն եւն:

Նպաստները զմեզ կը քաջալերեն ու կը սրտապնդեն, բայց ինան ու կորուսը զմեզ չեն կասեցուցած ու պիտի չկասեցնեն: «Հանդէս»ը զաղափարականի մը պաշտօնեայ է, ու Միաբանութիւնս Ազգին Մշակոյթի խորանին վրայ սիրայօժար զոհաբերելով նիւթականը, կամք ունի, որչափ կը նեղէ իբ կարողութիւնը, կամք ունի, զոհելու նաեւ իբ կարողութիւնը, կուրծք տալ զժուարութիւններու, հասցնել դիտական ուժեր, այս

© National Library of Armenia

զուտ հայագիտական գործը չարունակելու: Շարունակելու զայն ոչ իբր ալեւոր՝ հեւիհեւ, զգալով ու զգացնելով յիսուն տարիներու բեռը, այլ իբրեւ միշտ ուժեղ, միշտ առոյգ, ջղապինդ ու զօրաչափնդ բարձունքներ մագլցելով, խորութիւններ սուզուելով: Կը մաղթեմ, որ ապագայ սերունդին վերապահուած ըլլայ «Հանդիսի» հարիւրամեակը տօնել լաւագոյն պայմաններու մէջ:

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՅՕՍԻՓ Հ· Ն· ԱԿԻՆԵԱՆ

«Հանդէս Ամսօրեայ» հայագիտական ուսումնաթերթը կը տօնէ իւր յիսնամեայ գործունէութեան յոբելեանը:

Յոբելեանս կը յորդորէ զմեզ յետադարձ ակնարկ մը նետելու անցեալ յիսուն տարիներու վրայ, դիտելու տեսնելու համար հունճքը, զոր չափամարանեց «Հանդէս Ամսօրեայ» իւր 50 հատորներու մէջ:

Ճանապարհը կը հանէ զմեզ 1887 տարւոյն, երբ առաջին լոյսը տեսաւ «Հանդէս Ամսօրեայ»: Կային այդ թուականին հրապարակի վրայ ամսաթերթեր, շաբաթաթերթեր եւ օրաթերթեր· բայց չունէր հայագիտութիւնը իւր ուսումնաթերթը, չունէր Վիեննայի Մխիթարեան Միաբանութիւնը իւր պաշտօնաթերթը, որուն մէջ արտայայտուէր: Հրատարակած էր Միաբանութիւնը երբեմն (1845—1863) «Եւրոպա» շաբաթաթերթը, նախ քաղաքական, ապա ընտանեկան–ուսումնական ուղղութեամբ, բայց դադրած էր պարագաներու ստիպման տակ: Անչէջ էր թէպէտ փափագը միւսանգամ սկսելու թերթին հրատարակութիւնը· թոյլ չէին տուած սակայն ժամանակի անտեսական պայմանները վարիլ անյապաղ գործի: 1886ին կ'ընտրուի Միաբանութեան Ընդհանրական աբբայ Գեր· Արսէն Վ· Այտընեան, հեղինակը Արդի Հայերէնի քննական Քերականութեան: Անիկա զգաց իր մէջ քաջութիւնը՝ կուրծք տալով ամէն դժուարութեանց ձեռնարկելու նոր ուսումնաթերթի մը հրատարակութեան: Հ· Ղեւոնդ Վ· Յովհաննեան, հատաքաջ իր չուրջը ժամանակի երիտասարդութիւնը, կը կազմէ խմբագրական մարմինը· 1886ի դեկտեմբերին լոյս կը տեսնէ «Հանդէս Ամսօրեայ»ի 1887 տարւոյ անդրանիկ թիւը իբրեւ «Բարոյական, Ուսումնական եւ Արուեստագիտական» ուսումնաթերթ, մեծ ութածալ 16 էջով:

Փորձ մըն էր պարբերականի մը հրատարակութեան լայն ծրագիրներով, բայց անճոռնի էջերու մէջ: «Յայտարարութեան» մէջ

կ'ըսուէր ի բացատրութիւն խորագրին երեք կէտերուն· «ԲՈՅԱԿԱՆ մասին կը վերաբերի... Դաստիարակականը, որուն կից են Դպրոցական վարչութեան կամ մեթոդներու ընտրութիւնն ու բարեփոխութիւնները.... Նոյն վախճանին կը դիտենք ծառայեցնել նաեւ Նորավէպ, Մանրավէպ, եւ այլն զուարճալիքը: ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆն է առաւելապէս՝ դիտական աշխարհի ճչզագոյն հետազօտութեանց եւ նորագոյն տեսութեանց արդիւնքն եւ ազգային կամ օտարազգի դիտնական եւ բանասիրական երկասիրութիւնները հաղորդել...: ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԻՏԱԿԱՆ եւ անոր յարակից տնտեսական ճիւղին վերաբերեալներն են գլխաւորաբար մարդկային ճարտարութեան վերջին (նորագոյն) կատարելագործութեանց դիւտերը կամ փորձերը: Առանձկայ թերթս քաղաքական լրագիր չըլլալով՝ կը չտանանք... ընդհանուր քաղաքականութեան ներկայ դիրքն ի հանդէս հանել Ամսօրեայ բաղաճական տեսութիւն մը տալով իւրաքանչիւր թուոյն վերջը» (1887, էջ 2—3):

Կը դիտէր Յայտարարութիւնս գոհացում տալ նախ ներքին աշխատակիցներու բազմազան փափագներու եւ ապա փորձել ընթերցողներու ճաշակը: Ունէր ուսումնաթերթը փորձ աշխատակիցներ յանձին Գեր· Այտընեանի, Հ· Ղ· Յովնանեանի եւ Հ· Սեբուխ Տէրվիշեանի, հրատարակչին «Լեզու» պարբերագրին, եւ Հ· Յովհաննէս Թումայեանի, բայց սրմռուղ երիտասարդ աշխատակիցներու ուսին էր դրուած գլխաւոր բեռը, որոնց կարողութիւնն ու տարողութիւնը պէտք էին հաշուի առնուին: Իսկ թերթին ներկան եւ ապագան կախում ունէր ընթերցողներու ճաշակէն եւ թուէն:

Ելան հրապարակ «Ամսօրեայ Հանդէս»ի առաջին համարները, այսպէս խայտաբղետ դոյնով եւ ճաշակով: Լարուած էր ամէնուն ուշադրութիւնը· ի՞նչ ընդունելութիւն պիտի գտնէր ուսումնաթերթը հայ ընթերցասէրներու քով: Եւ Ազգը, որ կը սպասէր լսել Վիեննայի Մխիթարեանց ալ ձայնը, չդանդաղեցաւ ողջունել խանդաւառ «Հանդէս Ամսօրեայ»ի ծնունդը: Բաժանորդներու գոհացուցիչ թիւը քաջալերեց հեղ. Խմբագրութեան Բ. տարին լոյս հանելու աւելի ճոխ՝ թէ ըստ բովանդակութեան եւ թէ ըստ տարողութեան· վոխանակ 16 էջի եղած էր ամսականը 24 էջ, իսկ երբորդ տարւոյն արդէն 32 էջ· այսպէս ալ չարունակուեցաւ ուսումնաթերթը երկար տարիներ:

Ինչպէս մանուկ էր ժամանակի լմացականութիւնը, նոյնպէս ապրեցաւ «Հանդէս Ամսօրեայ» մանկութեան տարիները: Առաջին էօթը տարիներուն ըմբռչխնեց լինքնին եւ ջամբեց իւր ընթերցողներուն խառն հարթ կերակուրներու՝ կաթ եւ մեղր: Բայց զգալի էր, թէ հասակին աճման հետ կը փոխուէր նաեւ ճաշակը· օր ըստ օրէ կը սառնար ուսումնաթերթին բովանդակութիւնը լրջութիւն եւ ծանրութիւն: Բանասիրական–հայագիտական յօդուածները

© National Library of Armenia